

על-חטא. רובם, והטובים שבהם, הסתכלו אחורה בזוועה ושאלו: איך קרו כל הדברים הנוראים ברייך השלישי.

המסה המרכזית השניה היא "משפחת מאן המופלאה", ונושאה היחסים בין תומאס מאן להיינריך מאן ובינם לבני-משפחתם. מכוח הבקאות הרבה שמראה המחברת בגניאי-לוגיה של משפחת מאן מתקבלת סאגה של-מה, המכניסה את הקורא לעולם רחוק ומעורר-סקרנות, על דמויותיו ויחסיו, כולל דבריי-רכילות ולשון-הרע. בתוך השאר מגלה גיטה אבינור נימות אנטישמיות בכתביהם של תומאס והיינריך מאן בימי שחרותם, ויעידו סיפורו של תומאס מאן, "הרצון לאור שר", משנת 1896, וספרו של היינריך מאן, "בארץ הזלילה", משנת 1900 (הכולל אפילו קאריקאטורה בלתי-נעימה של ת. הרצל).

רוב-רובן של המסות עוסק בסופרים גרמנים ואוסטרים, שבחלקם היו יהודים. המחברת המתמחה בספרות הגרמנית, ובמסותיה הקצרות היא מצליחה לשרטט קווים ברורים לאפיים של הסופרים ולעיקרי יצירתם.

בתחומים אחרים בולט המאמר "הנרי ובקט", המתאר את הרקע ההיסטורי של היחסים בין הנרי השני לבין תומס בקט, ואת הפירושים הספרותיים והאמנותיים שנתנו להם הלורד אלפרד טניסון (1884), ק. פ. מאייר (1879), ולימים אף ת. ס. אליוט (רצח בקתדרלה) וכריסטופר פריי (קרטימנטל).

פ.

UNEASE IN ZION

מעמד-אינטליגנציה מרחף ונטול-מעמדות— כך היה פתרונו של קארל מאנהיים לבעיית האובייקטיביות. לאור תורתו, לפיה הדעת מותנית על-ידי החברה, המעמד הנ"ל אמור לממש בתוכו את הערך הפילוסופי של דיבור אמת דווקא משום שאין לו קשר אורגאני לחברה. כאן הגיע האינטלקטואל היהודי

* Unease in Zion. Edited by Ehud Ben-Ezer. Quadrangle Books & Jerusalem Academic Press, Jerusalem, 1974. 352 pp.

של הסופר. מובן שלא תמיד הדברים ברורים כל-צרכם, אך גיטה אבינור יודעת לחשר פם, ככל האפשר, מרבדיהן השונים של היצירות, ומפוחן היא משלימה את הסבריה. באחת המסות היא פותחת הערכתה בפסוקים אלה: "כבר עברנו כברת דרך ארוכה מאז תם ימים, בהם הלבן היה לבן והשחור—שחור. כיום קביעות החלטיות אינן באופנה. אין אנו סומכים עוד על חמשת החושים שלנו; אנו מוכנים לקראת הבלתי-צפוי. בעקבות חוסר הבטחון בערכים אפסולוטיים משתנה גם תפישת הספרות. הדברים שוב אינם ברורים כפי שהיו". היא מזכירה את מקרה "הסוחר מוונציה", שגיבורו שיילוק עבר טראנספורמציה גמורה ויסודית מן השלילה אל החיוב. אותו דין בשאר גיבורים של שקספיר, ולא רק שקספיר. סופרי צרפת שמרו לכאורה על הבחנה מוחלטת בין טוב לרע ועל תחומי הטראגי והקומי—"הקומדיה היתה קומדיה והטראגדיה היתה טראגדיה, והקהל ידע אימתי לצחוק ואימתי לבכות"— והנה באה הבקורת המודרנית וגילתה עצבנות רבה, ואפילו טראגיות לא מעטה, בדמוריותו של מולייר.

שתי מסות מרכזיות גדולות יותר כלולות בספר. האחת, "הבט אחורה בזוועה", עוסקת בספרות של מערב-גרמניה לאחר המלחמה ובעמידתה מול העבר הנאצי והשוואה של יהודי אירופה. הסופרים הגולים, שחזרו לאחר מפלתה של גרמניה הנאצית, זרים היו לעם הגרמני הוואיל ולא עשו במחיצתן בשעות המפלה והחורבן. הסופרים, שחיו בגרמניה ושתקו בכל שנות שלטונו של היטלר, נחשבו מוגי-לב, אופורטוניסטים, חסרי כנות אישית. את פני הספרות החדשה קבעו הצעירים שהיו בשנות השלושים של חייהם כגון בל, מצד שני, בגרמניה המזרחית משלו בכיפה, הסופרים הגולים וארנולד צווייג בראשם, שבגלל היותם קומוניסטים או מקורבים לקומוניזם נשקפה להם סכנת-מוות בימי המשטר הנאצי. אך דווקא הסופרים הצעירים ממערב-גרמניה, שראו עצמם ראשונים למציאות חדשה ואף ללשון חדשה, החלו להתמודד עם העבר, ואפילו להכות

קקים לרופאי-שיניים של הרוח. אם אלה מן ה"אבות" שעודם עמנו משתוממים על התופעה של מבוכה ורגשי-כשל האפיניים לחברה הישראלית, טוב יעשו אם יזכרו שהם-הם שזרעו את הזרע הזה מרוב להיטות אחר דיאלקטיקה אידיאולוגית. רוסו דיבר, בפרק על הדת האזרחית, על האידיאולוגיה שהחברה זקוקה לה בחינת דבק. הוא אמר שעקרונות הדת האזרחית חייבים להיות מועטים ומובנים לכל. זהו שיעור שהחמיצו האידיאולוגים הראשונים שלנו, ואל להם להתלונן שהכשרון האידיאולוגי ויכולת הח-שיבה-לריק עברו בירושה לבניהם.

בספר ימצא הקורא קשת רחבה של דעות, משולמת אלזני עד ישעיהו ליבוביץ ומיונתן רטוש עד ארנסט סימון. יש דברי-טעם הרבה בין הדעות המופעות, כגון בראיונות עם שלמה אבינרי, בועז עברון, ויותר מכל—גרשם שלום. אך מעבר לדעות המסוימות המופעות חשוב יותר לשים לב שבסך-הכל מעורר הספר את הרושם של חזרה על ויכוחים אידיאולוגים בין ציונים ולא-ציונים שאיפיינו את מחצית המאה שעד מלחמת-העולם השניה. אין כל חידוש בדיבורים על אבדן הממד האוניברסלי בשל הצטמצמות בשטח לאומי מוגדר. גם אין חידוש בכך שחיי-מדינה מחייבים פשרות ופתרונות-ביניים שדת הפטורה מאחריות מדינית היתה בת-חורין למאוס בהם.

המיחד את הישראלי האינטלקטואל-בכוח, לעומת בני עמים אחרים, הוא זה שלעולם פתוחה לפניו האפשרות האחרת, להיות אינ-טלקטואל של ממש—כלומר, יהודי במקום אחר. לעולם עומדת האפשרות לא לשלם את "מחיר הציונות". על כך העיר פרופ' ג. שלום: "ומה מחיר הגלות?" שאלה שפעם היתה מובנת ואילו היום נמר טעמה.

המראיין-העורך מתלבט בבעיות. עם זאת, נשארת ההרגשה שהוא נוגע-לא-נוגע בבעי-יותיו. משום-מה חסרה כאן הראייה החדה אפילו בענין ה"מחירים". יש רושם שלבו של בן-עזר שרוי באיזה עולם-חלומות שם אין בני-אדם חייבים לשלם מחיר בעד מע-שיהם. לא רק במחיר האינטלקטואליזם דב-

לשיא תפארתו, שהרי רק האינטלקטואל היי-הודי מבורך באותן תכונות נהדרות של אי-מעורבות, הבנה וכושר-בקורת הנדרשות ממעמד המגלם את האמת האובייקטיבית. מהיפה דימוי זה של איש-הרוח היהודי, בחינת אמת כשלעצמה, ואין פלא שהוא מפיץ קסמו לכל עבר.

בשנים האחרונות דגל בחשיבותו של יצור נפלא זה ג'ורג' שטיינר, יהודי השרוי בפחי-נפש ואינטלקטואל מקצועי. מן הסתם קסמו הדברים לאהוד בן-עזר, והחל דואג בדבר מחיר הציונות. בישראל אין האינטלקטואל היהודי רחב-האפקים מוצא לו מקום, ואילו האינטלקטואל המצוי נעשה ממוסד, לא-על-י-כס. הלך אצל אלה המכונים אנשי-רוח ביש-ראל ושאלם בנדון, ואת תשובותיהם הדפיס בספר זה.

העובדה המעציבה היא שאחרי עשרות-שנים של ישיבה בארץ הזאת עדיין מדברים אצלנו על אנשי-רוח והוגי-דעות, ונדמה כי יש חכמה עמוקה בנימה המתלווית לפינוי העממי "אינטליגנט". באנגליה, למשל, אין החברה מועידה תפקיד של אינטלקטואל ל-שום איש, והנוטל על עצמו תפקיד כזה—כשטיינר הנ"ל—הריהו מכריז עצמו זר לחב-רה בה הוא חי. אדם המרחף על בעיות החב-רה בלי שיקבל עליו אחריות בשבילה הוא-הוא האינטלקטואל. מן הצד הפסיכולוגי, אפי-שר להבין את האיש האקדמי או את הסופר בישראל, שלעתים כבד עליו גטל האחריות החברתית וחזקה עליו שנטל זה יכבד ויילך ככל שהוא מרגיש כי יצירתו אינה עולה יפה. אפיניים כאן חילופי-הדברים בין בן-עזר לפרופ' שלום. "קשה לישראל להסתגר בפינתו ולעסוק בעבודה אינטלקטואלית יו-צרת", אמר בן-עזר. "ככה? זה פנטסטי! מדוע אני איני מרגיש כך?" מגיב שלום. והתשובה, כמובן, בצד השאלה.

זכה הספר, כנראה, להצלחה מסוימת. בין כתוצאה ממאמצי המו"ל בין מתוך צורך אמיתי של הקהל, התעורר עניין-מה סביב הבעיה (המדומה) של "השאננות בציון". ואולי אין כאן תמיהה. "האבות המיסדים" מילאו כרסם בוסר אידיאולוגי. והבנים נז-

ב ח צ ר ה מ ט ר ה

כידוע נמנה הנשיא המנוח שז"ר, עוה בשמו הקודם רובשוב, עם ראשונים, שחייבו את זרמי המיסטיקה היהודית, ולא רק שנתנו לה זכות-אזרח בהיסטוריה היהודית אלא אף ראו בה כיסופים מובהקים לגאולה, גאולת אדם, עם ועולם כאחד. הוא מספר שאת תע-לומת חייהם של ההמונים למד לא מספרי ההיסטוריה אלא מן המקורות עצמם. דברי-ימי העם היהודי היו קורותיהם של רבנים ופרנסים ומנהיגים, כמקובל בעולם בכלל. שז"ר, אם בתוקף חסידות חב"דית, שקיבל מסבו, ואם בתוקף התלהבות ציונית-סוציאליסטית, חתר להיכרות עמוקה יותר הקיום הממשי של המוני היהודים. עם זאת גילה את צפוני לבם של ראשי קהילות, וכך הוא מספר על מנשה בן ישראל, שהשתדל להחזיר את בני עמו לאנגליה לאחר שגורשו משם, ואחת מטענותיו לפני השליטים הבריטיים היתה שאיסור הפניסה מעכב את ביאת המשיח, שהרי על היהודים להיות מפוזרים ונפוצים בכל הארצות, כתנאי לגאולתם. מכוח תכונות ה"מגיד" שבו היה שז"ר ("שליח דרבנו") של התנועה הציונית-סוציאליסטית, חוצב-להבות בנאומיו ובדרשו-תיו. אך ייעודו היה אולי להיות חוקר עברה של היהדות. בסגנונו המיוחד היו רכיבים ישנים של ספרות חסידים, פייטנים מקובלים, והיו בו יסודות "משכיליים", מליציים ומודרניים. הוא ידע למזג את כל אלה ולהפיק מהם הבעה עברית שרשית, ונמלצת בלי מלאכותיות של מליצות. כמה פעמים סיפר, בעל-פה ובכתב, על התרשמותו מדברייהם ומצורת דבריהם של ה"מגידים", שהיו מבקרים בעיירות יהודיות ודורשים בענייני מוסר ויראת-שמיים. בנערותו שבו את לבו, ואילו הקדים להינלד בעשרות-שנים אולי היה אף הוא אחד מהם.

י. פ.

* זלמן שזר: בחצר המטרה / דברים על האומה והארץ, תרע"ה—תש"ח; הספריה הציונית על-יד הנהלת ההסתדרות הציונית, ירושלים, 1974; 394 עמ'.

רים אמורים, אלא גם במחיר האחר ששולם בבעיה הערבית. אין ישראל המדינה היחידה בעולם שנוסדה במקום-מושבה של אוכי-לוסיה אחרת (אף שהיא היחידה אשר לה שרשים היסטוריים הקודמים להימצאותה של האוכלוסיה האחרת במקום). וכי האמריקאים או האוסטרלים תוהים על זכות קיומם? אין זה אלא סימן למופרעות עמוקה ששררה ביה באותה השקפת-עולם הרואה את החיים מתוחים בין קטבים חדים של מותר ואסור.

אילו היה אתנו המנוח י.ל. מאגנס, ודאי היה בן-עזר מכבדו בראיון. זכורים דברים שאמר מאגנס בנאום שנשא בפתחת אחת משנות-הלימודים על הר-הצופים, בעצם ימי מלחמת-העולם השניה. אם הגשמת "המפעל הציוני" מחייבת עימות עם הערבים ופגיעה בהם, מוטב לוותר על רעיון המפעל הזה בכלל—כך הכריז. היום מוכן ארנסט סימון לומר שטעה בדבר המדינה הדו-לאומית, אך באותן שנות המנדט נכתבו עשרות ספרים בידי אנגלים ששהו תקופה מסוימת בארץ-ישראל והם מעידים בבירור שמחברייהם הבינו יפה מאד את המתרחש, ובפרט ראו שהתהליך מוביל לעימות עקוב-דמים. עכשיו בא בן-עזר ושואל את המרואיינים על "מחיר הציונות" כאילו היתה אי-פעם אפשרות לא לשלם "מחיר" זה, וכאילו עכשיו יש דרך לחדול מלשלם את המחיר, אלא אם כן מפנים את המקום לאלתר. האם ראיית דברים מהירהורי-הלב עבודה אינטלקטואלית תיקרא?

שם הספר לקוח מדברי הנביא עמוס על השאננים בציון. משתמע כביכול שיש איזו גדולה נשגבה בעצם ההתיסרות האפיינית לאינטלקטואל. כאילו רע הדבר אם אדם בוטח בעצמו ובצדקתו. איזו חברה היא המכרדת יחיד-סגולה בפנינו המפוקפק "איש-מצפון"!

קאנט כתב באנתרופולוגיה שלו שהלהיטות אחר המוחלט היא בגדר מחלת-נפש. הוא התכוון למוחלט המיטאפיזי, ואולי נכונים דבריו גם לגבי הלהיטות אחר אמיתות מוחלטות במוסר.

ג. ו.